

<https://doi.org/10.15407/socium2021.04.182>
УДК 316.4

Creative Commons Attribution 4.0 International

Балакірева О.М., канд. соціол. наук, завідувач відділу моніторингових досліджень соціально-економічних трансформацій ДУ “Інститут економіки та прогнозування НАН України”, голова правління ГО “Український інститут соціальних досліджень імені Олександра Яременка” та ГО “Центр “Соціальний моніторинг”, вул. Панаса Мирного, 26, Київ, 01011, Україна, email: bon.smc@gmail.com, ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-0790-7142>, Scopus Author ID: 23090251200, Web of Science ResearcherID: C-2861-2016,

Дмитрук Д.А., канд. соціол. наук, науковий співробітник відділу моніторингових досліджень соціально-економічних трансформацій ДУ “Інститут економіки та прогнозування НАН України”, директор ГО “Центр “Соціальний моніторинг”, вул. Панаса Мирного, 26, Київ, 01011, Україна, email: dmitruk_d@ukr.net, ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-2683-0972>,

Павоварова Н.П., канд. соціол. наук, доцент, головний науковий співробітник науково-дослідного відділу соціологічних досліджень, моніторингу та прогнозування Науково-дослідного інституту соціально-економічного розвитку міста, вул. Героїв Севастополя, 37-А, Київ, 03061, Україна, email: nadyaryvovarova@gmail.com, ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-8010-0436>

СОЦІАЛЬНІ ТА ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ В ДЕРЖАВІ В ДЗЕРКАЛІ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ¹

За даними опитування визначено ставлення українського населення до таких складових соціальних і політичних процесів сучасної України, як зовнішньополітичний курс держави; обмеження певних груп громадян у виборчому праві; екологічна ситуація в макрорегіонах проживання; вакцинація. Проаналізовано дані оцінки українцями політичної ситуації в державі та рівня напруженості у суспільстві. Вивчено потенційні поведінкові реакції громадян України на незадоволеність соціально-політичними процесами в державі. Досліджено рівень довіри українців на кінець 2021 р. до Кабінету Міністрів України, Верховної Ради України та Президента України В. Зеленського, Національного банку України, політичних партій, вітчизняних засобів масової інформації, відомих українських політиків.

Ключові слова: моніторинг громадської думки, соціально-політичні процеси, рівень напруженості, рівень довіри, вакцинація.

Balakireva O.M., PhD. (Sociology), head of department for monitoring-based research of social and economic transformations, SO “Institute for Economics and Forecasting, National Academy of Sciences of Ukraine”, head of the board, NGO “Ukrainian Institute for Social Research after Olexander Yaremenko”, NGO “Social Monitoring Center”, 26, Panasa Myrnoho Str., Kyiv, 01011,

¹ За результатами загальноукраїнського соціологічного опитування населення України, проведеного ГО “Український інститут соціальних досліджень імені Олександра Яременка”, ГО “Центр “Соціальний моніторинг” спільно з відділом моніторингових досліджень соціально-економічних трансформацій ДУ “Інститут економіки та прогнозування НАН України”. Опитування проводилося з 28 листопада по 9 грудня 2021 р. в 24-х областях України та м. Києві. Вибіркова сукупність опитування 10 018 респондентів, є репрезентативною за основними соціально-демографічними показниками стосовно дорослого населення України. Стандартні відхилення при достовірних 95% і співвідношенні змінних від 0,1 : 0,9 до 0,5 : 0,5 становлять 0,60–1,00%. Метод отримання інформації: індивідуальне інтерв’ю “віч-на-віч” за місцем проживання респондента (докладніше див.: smc.org.ua).

Ukraine, email: bon.smc@gmail.com, ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-0790-7142>, Scopus Author ID: 23090251200, Web of Science ResearcherID: C-2861-2016,

Dmytruk D.A., PhD. (Sociology), scientific fellow, department for monitoring-based research of social and economic transformations, SO "Institute for Economics and Forecasting, National Academy of Sciences of Ukraine", director, NGO "Social Monitoring Center", 26, Panas Myrnoho Str., Kyiv, 01011, Ukraine, email: dmitruk_d@ukr.net, ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-2683-0972>,

Pyvovarova N.P., PhD. (Sociology), assistant of professor, the main scientific fellow, department of sociological research, monitoring and forecasting of Research institute of socio-economic city development, 37-A, Heroiv Sevastopolia Str., Kyiv, 03061, Ukraine, email: nadyapyvovarova@gmail.com, ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-8010-0436>

SOCIAL AND POLITICAL PROCESSES IN THE STATE IN THE MIRROR OF PUBLIC OPINION

Based on the survey data, the authors define the attitude of the Ukrainian population to the following components of modern Ukraine's social and political processes as the state's foreign policy; restriction of certain groups of citizens in the right to vote; an ecological situation in macro-regions of residence; and vaccination. The paper provides analysis of Ukrainians' assessment of the political situation in the country and the level of tension in society. Potential behavioural reactions of Ukrainian citizens to dissatisfaction with socio-political processes in the country have been studied. The authors demonstrate data on the level of trust of Ukrainians at the end of 2021 to the Cabinet of Ministers of Ukraine, the Verkhovna Rada of Ukraine, and the President of Ukraine V. Zelenskiy, the National Bank of Ukraine, political parties, national media, and well-known Ukrainian politicians.

Keywords: monitoring of public opinion, socio-political processes, tension level, level of trust, vaccination.

Для України 2021 р. був сповнений політичними, економічними, соціальними та геополітичними викликами, які перейдуть з високим рівнем актуальності і на майбутній 2022 р. Найбільші з них: геополітична напруженість стосовно скупчення військ Росії та відсутність рішення щодо подальшого співіснування з північним сусідом; пандемія COVID-19, яка набуває нової хвилі та значних обертів внаслідок появи нового штаму коронавірусу "Омікрон", загроза енергетичної кризи, адже низькі запаси вугілля та висока ціна на газ здатна спричинити суттєве розбалансування всієї ситуації в економіці держави. Поточний стан життєфункціонування держави безпосередньо впливає на оцінки та настрої її громадян, на їх очікування відповідних дій та ефективних заходів від влади щодо забезпечення стабільності держави у цілому, захисту їх особистого здоров'я й життя зокрема.

Оцінка українцями політичної ситуації в державі та рівня напруженості у суспільстві. Нині у настроях українців домінує тривожність, адже 79,3% українського населення наприкінці 2021 р. оцінювали політичну ситуацію в державі в категоріях "напружена" (58,7%) та "критична, вибухонебезпечна" (20,6%) (рис. 1), а рівень напруженості у суспільстві диференціюється в середньому на 8,1 бала за 10-бальною шкалою, де максимальна оцінка – 10 балів (рис. 2). При цьому схильність до більш критичного сприйняття політичної ситуації – "критична та вибухонебезпечна" зростає з віком громадян: від 13% серед 18–19-річних до 25,1% серед опитаних віком старше

ніж 60 років (рис. 3), як і відчуття напруженості в суспільстві – від 7,95 бала серед 18–29-річних до 8,88 бала серед респондентів віком 60 років і старших (табл. 1).

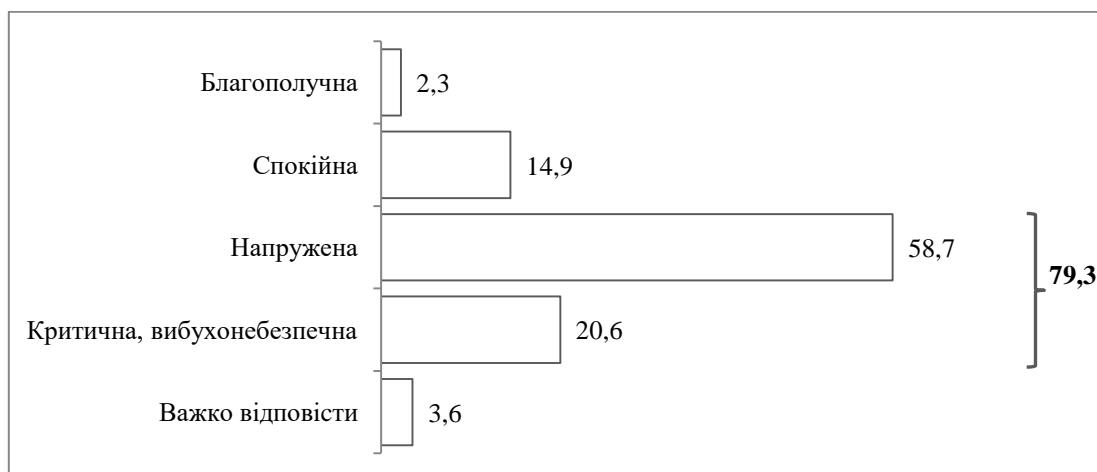

Рис. 1. Оцінка українцями політичної ситуації в Україні наприкінці 2021 р., %

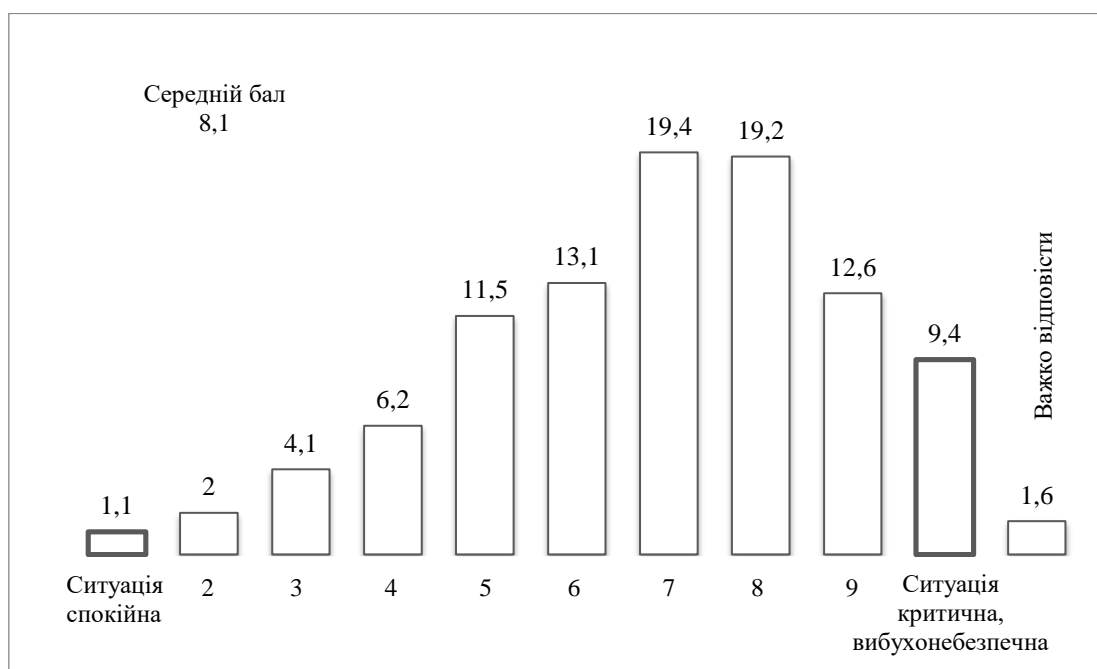

Рис. 2. Оцінка українцями рівня напруженості у суспільстві наприкінці 2021 р., %
Примітка: респонденти оцінювали за 10-бальною шкалою, де 1 – “дуже низький” (ситуація спокійна), 10 – “дуже високий” (ситуація критична, вибухонебезпечна).

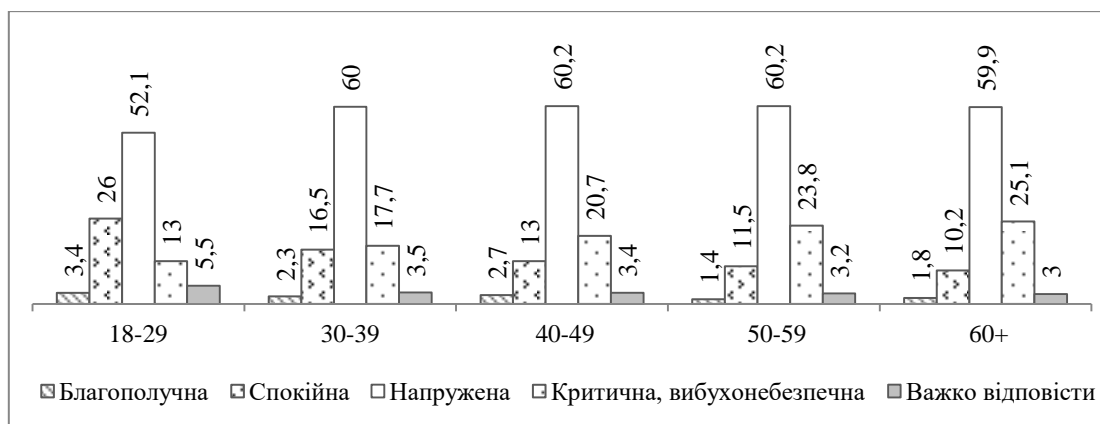

Рис. 3. Оцінка українцями політичної ситуації в Україні наприкінці 2021 р., за віком, %

Таблиця 1

Розподіл відповідей респондентів на запитання: “Яким є рівень напруженості у суспільстві сьогодні?”, за віком, бали

18–29 років	30–39 років	40–49 років	50–59 років	60+ років
7,95	8,05	8,09	8,27	8,88

Примітка: респонденти оцінювали за 10-бальною шкалою, де 1 – “дуже низький” (ситуація спокійна), 10 – “дуже високий” (ситуація критична, вибухонебезпечна).

Щодо регіональної специфіки, найвище рівень напруженості у суспільстві оцінюють жителі Півдня України (9,62 бала), далі – Сходу (8,78 бала) та Донбасу (8,66 бала), Заходу (8,39 бала) та Півночі (8,08 бала), натомість, помітно нижчим він є серед жителів м. Київ (6,95 бала) та Центру (7,36 бала) (табл. 2).

Таблиця 2

Розподіл відповідей респондентів на запитання: “Який рівень напруженості у суспільстві сьогодні?”, за макрорегіонами, бали

Захід	Центр	Північ	Схід	Донбас	Південь	м. Київ
8,39	7,36	8,08	8,78	8,66	9,62	6,95

Примітка: респонденти оцінювали за 10-бальною шкалою, де 1 – “дуже низький” (ситуація спокійна), 10 – “дуже високий” (ситуація критична, вибухонебезпечна).

З огляду на оцінений українцями високий рівень напруженості в суспільстві та тривожне сприйняття ними політичної ситуації у цілому, на цей історичний період розвитку нашої держави 40% громадян мають надію на подолання наявних в Україні проблем і труднощів (з яких 34% у найближчі 10 років і 16% у найближчі кілька років), а 42,7% мають більш песимістичний прогноз: 27,4% респондентів вважають, що проблеми й труднощі можуть бути вирішені, але через більше ніж 10 років, ще 15,3% взагалі не вірять у таку можливість (рис. 4).

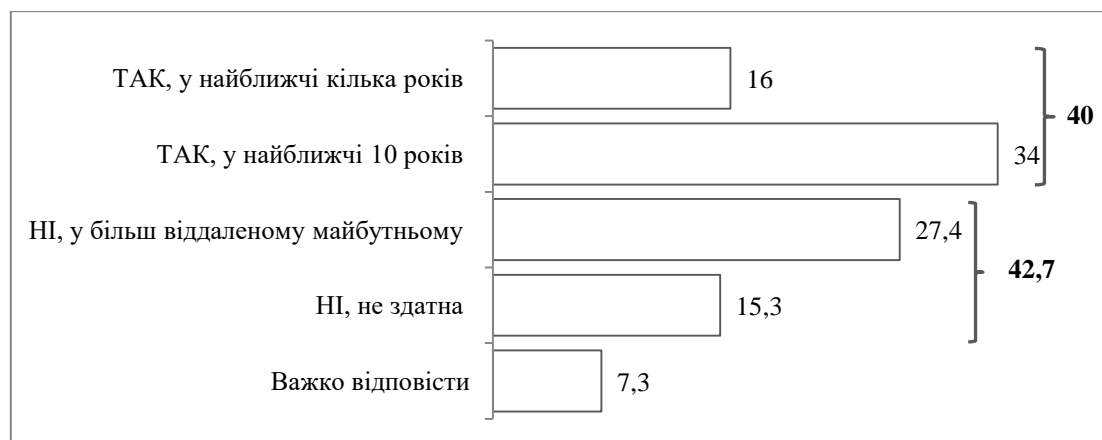

Рис. 4. Розподіл відповідей респондентів на запитання: “Як Ви вважаєте, чи здатна Україна подолати наявні проблеми та труднощі?”, %

Частки представників найоптимістичніших прогнозів щодо покращення стану справ у державі (позиція “так, покращиться у найближчі кілька років”) є найбільшими серед жителів Заходу (20,8%) та столиці (21,4%), тоді як представників найпесимістичнішого бачення, а саме тих, на чю думку Україна абсолютно не здатна подолати наявні проблеми й труднощі, найбільше на Півдні (22,3%) та Донбасі (20,7%) (табл. 3).

Таблиця 3

Розподіл відповідей респондентів на запитання: “Як Ви вважаєте, чи здатна Україна подолати наявні проблеми та труднощі?”, за макрорегіонами, %

	Захід	Центр	Північ	Схід	Донбас	Південь	м. Київ
Так, у найближчі кілька років	20,8	15,3	16,7	8,6	12,4	18,8	21,4
Так, у найближчі 10 років	35,9	38,9	28,5	34,2	28,6	26,0	44,3
Ні, у більш віддаленому майбутньому	26,1	27,2	26,4	34,6	27,2	23,8	19,8
Ні, не здатна	10,3	13,2	18,8	14,8	20,7	22,3	13,6
Важко відповісти	6,8	5,5	9,6	7,8	11,1	9,0	1,0

Потенційні поведінкові реакції громадян України на незадоволеність соціально-політичними процесами в державі. Половина опитаних українців (52%) у разі незадоволеності суспільством та ситуацією в країні обирають переважно пасивний і законодавчо лояльний шлях реагування: покладання сподівань на владу та її представників від народу, яких шляхом демократичних виборів здатні обирати в чітко означені періоди – варіант відповіді “прийму до уваги, коли піду голосувати”. Лише кожен сьомий респондент (14,8%) задекларував готовність до легітимних активних дій, таких як подання петицій, збір підписів, участь у демонстраціях, страйках тощо; припуска-

ють можливість власних антиправових, але справедливих дій у певних конкретних ситуаціях, що викликають невдоволеність процесами в країні, – 8%; 18,2% українців – це пасивна частка громадян, чия позиція лише споглядальна – “нічого не робитиму, навіть якщо є деяке невдоволення” (рис. 5).

Такі поведінкові реакції на невдоволення станом справ в українському суспільстві не відрізняються залежно від віку громадян. Натомість, найвищу активність у вигляді законодавчо лояльного шляху впливу на виправлення ситуації, що викликає невдоволення, продемонстрували жителі Заходу (18,7%) та столиці (18,4%). Щодо останніх (жителів м. Києва) серед них найбільшою є частка готових до активних неправових дій (11,4%). Пасивних громадян, чий вибір – не втручатися в ситуацію, майже третина, на Донбасі (27,7%) та Півдні (28%) країни: саме в цих макрорегіонах переважають песимістично налаштовані громадяни щодо здатності, а в цьому контексті, повної нездатності України подолати наявні проблеми та труднощі (табл. 3).

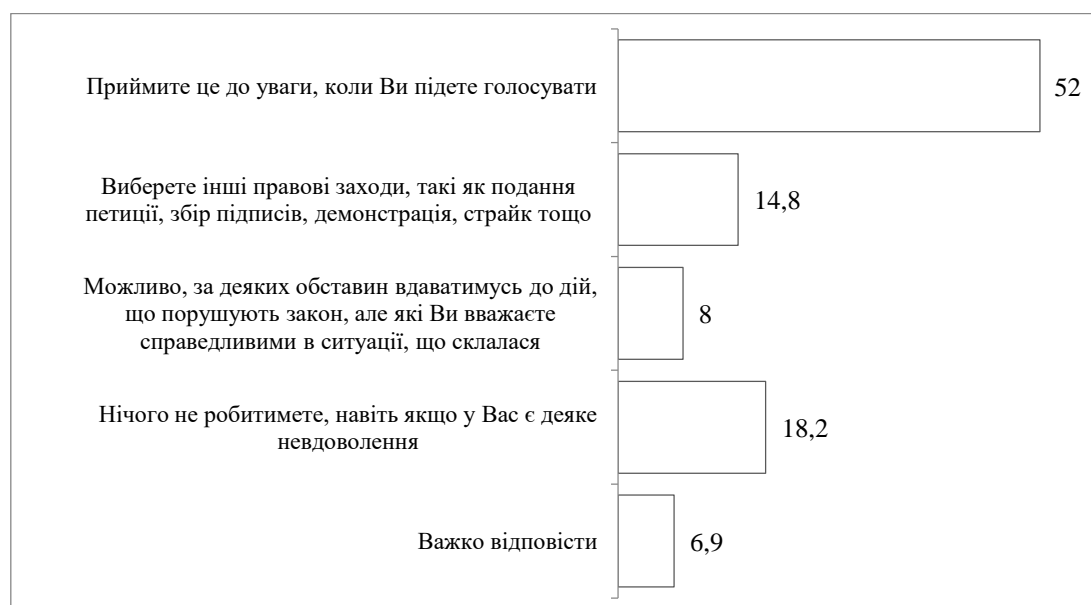

Рис. 5. Розподіл відповідей респондентів на запитання: “Припустимо, що у Вас є певна незадоволеність суспільством, ситуацією в країні. Що Ви зробите?”, %

Своєрідним індикатором виміру стійкості громадян держави у їх прихильності до цінностей Євромайдану було запитання: “Пройшло 8 років після подій, які називають Євромайданом. Якби ці події відбувалися сьогодні, то Ви підтримали б...?”. На кінець 2021 р. 41,3% українського населення лишаються прихильниками Майдану, з яких 19,2% – це ті, хто враховував би певні обставини та умови сьогодення, а 22,1% – безумовні прихильники протесних подій 2014 р. Водночас 34,8% респондентів обрали варіант відповіді “не підтримав би ні прихильників, ні противників Майдану”, що є

свідченням своєрідної соціально-політичної апатії цієї частки українського населення (рис. 6).

Таблиця 4

Розподіл відповідей респондентів на запитання: “Припустимо, що у Вас є певна незадоволеність суспільством, ситуацією в країні. Що Ви зробіте?”, за макрорегіонами, %

	Захід	Центр	Північ	Схід	Донбас	Південь	м. Київ
Прийміть це до уваги, коли Ви підете голосувати	49,8	59,0	49,0	50,7	47,3	48,4	62,9
Виберете інші правові заходи, такі як подання петиції, збір підписів, демонстрація, страйк тощо	18,7	13,5	14,1	14,0	12,8	10,5	18,4
Можливо, за деяких обставин вдаватимуться до дій, що порушують закон, але які Ви вважаєте справедливими в ситуації, що склалася	9,2	6,8	10,3	7,2	4,7	5,8	11,4
Нічого не робитимете, навіть якщо у Вас є деяке невдоволення	15,3	14,5	16,7	21,0	27,7	28,0	5,6
Важко відповісти	7,0	6,3	9,8	7,2	7,5	7,3	1,8

Рис. 6. Розподіл відповідей респондентів на запитання: “Прошло 8 років після подій, які називають Євромайданом. Якби ці події відбувалися сьогодні, то Ви підтримали б...?”, %

Серед різних форм політичних дій найприйнятнішою і найреалізованішою українцями є участь на виборах і референдумах – 64,7% опитаних відповіли, що мають практику таких дій і 22,5% припускають, що могли б до них долучитися. Понад чверть опитаних (26,4%) мали досвід підписання петицій і 43,9% готові у такий спосіб стати учасником соціально-політичної сфери нашої держави. Серед прийнятних форм протесних акцій, до участі у яких задекларували свою потенційну готовність у разі необхідності 21–34% респондентів: страйки (21,5%), вступ в опозиційні ГО чи партії (22,6%), бойкоти (24,2%), демонстрації (33,6%). Більшість українського населення продемонструвала низький рівень протесної активності – 58–74% опитаних відповіли, що “ні за яких обставин не брали б участі” в зазначених політичних діях; 91,9% українців за жодних обставин не братимуть участі в протестах зі зброєю в руках, проти 7,1%, які припускають таку можливість (рис. 7).

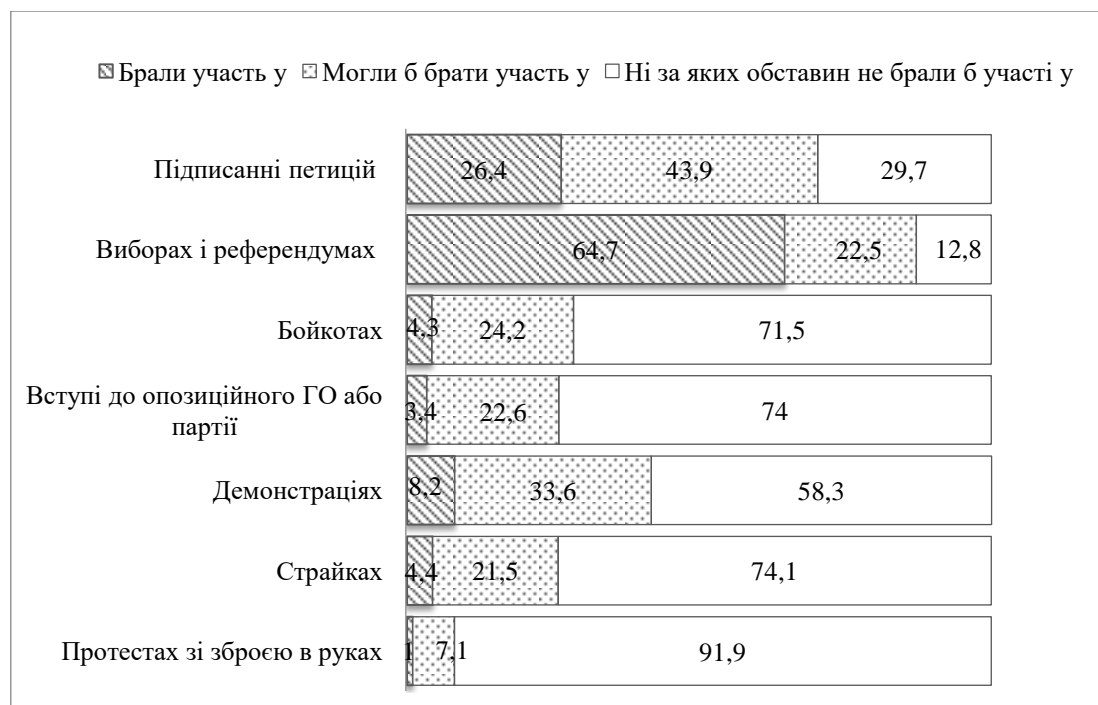

Рис. 7. Розподіл відповідей респондентів на запитання:
“Є різні форми політичних дій, у яких люди можуть брати участь.
Скажіть щодо кожної з них, Ви коли-небудь...?”, %

Ставлення українського населення до зовнішньополітичного курсу України. Громадяни держави, в якій протягом семи років триває війна, свідомо або несвідомо, інтелектуально або емоційно, активно або пасивно “включені” в узгодження стану та розвитку держави на макрорівні, або спокою і миру власних родин на мікрорівні з перебігом подій на Сході, в зоні АТО. Згідно з результатами дослідження, 40,8%

українців переконані, що для України як держави було б краще, якби вона приєдналася до одного з військово-політичних блоків. Для цієї частки наших співгромадян безпека життя в Україні корелює з можливістю допомоги захисту військово-політичних партнерів з інших країн. Прихильників такої позиції найбільше на Заході (56,4%), в Центрі (48,1%) та м. Києві (53,3%), тоді як 60% жителів макрорегіонів країни, які найбільше наближені до зон збройного протистояння з РФ (Сходу та Донбасу), вважають, що Україна має зайняти нейтральну позицію і не приєднуватися до жодного блоку (табл. 5). Водночас 45,6% населення України вважають, що нашій державі краще лишатися поза будь-яким з військово-політичних блоків. При цьому помітна частка опитаних (13,7%) не мають визначеної позиції у цьому питанні (рис. 8).

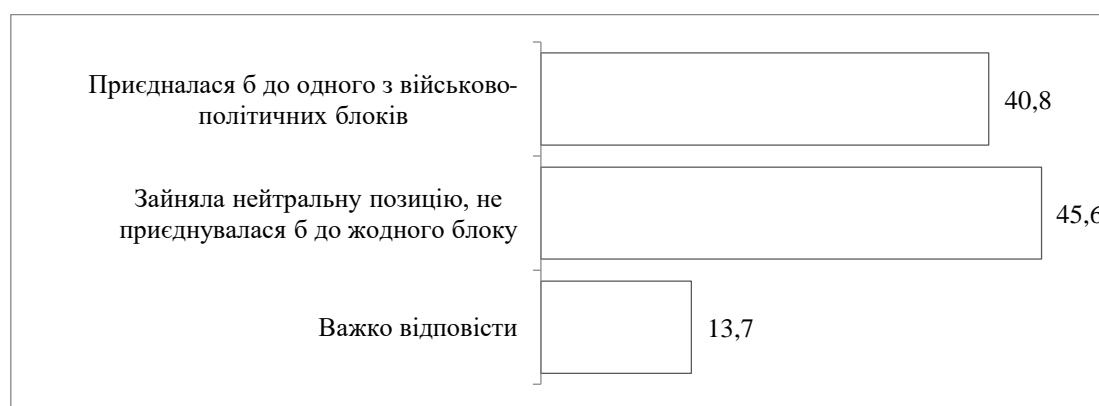

Рис. 8. Розподіл відповідей респондентів на запитання: “Як Ви вважаєте, для України як держави було б краще, якби вона була поза різними військовими та політичними блоками чи приєдналася до одного з них?”, %

Таблиця 5

Розподіл відповідей респондентів на запитання: “Як Ви вважаєте, для України як держави було б краще, якби вона була поза різними військовими та політичними блоками чи приєдналася до одного з них?”, за макрорегіонами, %

	Захід	Центр	Північ	Схід	Донбас	Південь	м. Київ
Приєдналася б до одного з військово-політичних блоків	56,4	48,1	33,3	27,7	23,1	35,0	53,3
Зайняла нейтральну позицію, не приєднувалася б до жодного блоку	32,0	36,4	47,8	60,3	62,0	51,4	36,5
Важко відповісти	11,6	15,5	19,0	11,9	14,9	13,6	10,2

Думки українців щодо обмежень в участі у виборах певних груп населення. Відповідно до отриманих під час дослідження результатів, більшість українців – це послідовники демократичних цінностей щодо права волевиявлення людини шляхом участі у виборчих процесах держави. Так, 72,3% респондентів проти обмеження у виборчому праві людей віком більше ніж 80 років (рис. 9); 64,3% проти обмежень гро-

мадян України, які постійно проживають в іншій країні (рис. 10); 76,4% проти обмежень тих, хто сам не заробляє та не сплачує податки (рис. 11).

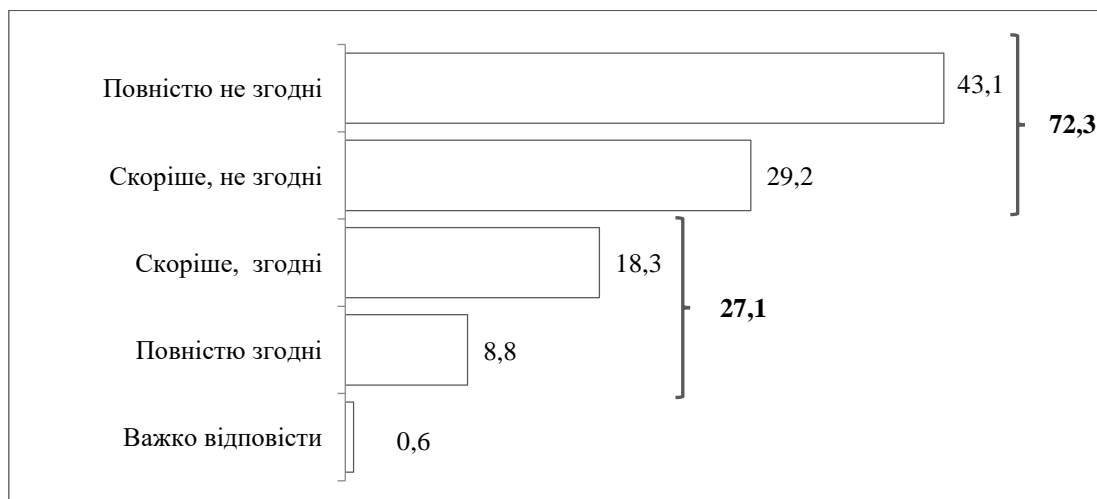

Рис. 9. Розподіл відповідей респондентів на запитання: “Чи згодні Ви з твердженням: щоб стати на правильний шлях розвитку, Україні слід позбавити права голосувати на виборах людей віком більше ніж 80 років?”, %

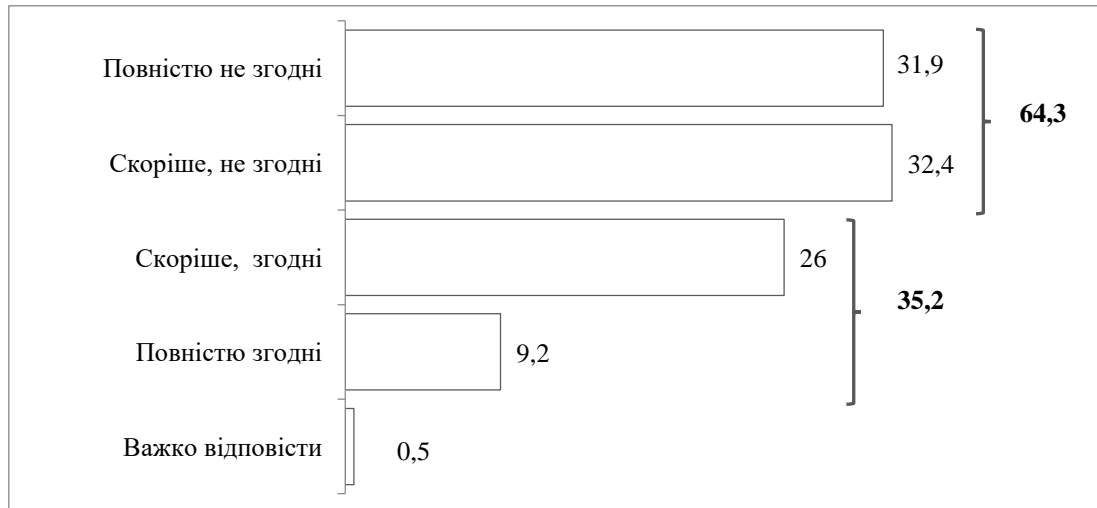

Рис. 10. Розподіл відповідей респондентів на запитання: “Чи згодні Ви з твердженням: щоб стати на правильний шлях розвитку, Україні слід позбавити права голосувати на виборах громадян України, які постійно проживають в іншій країні?”, %

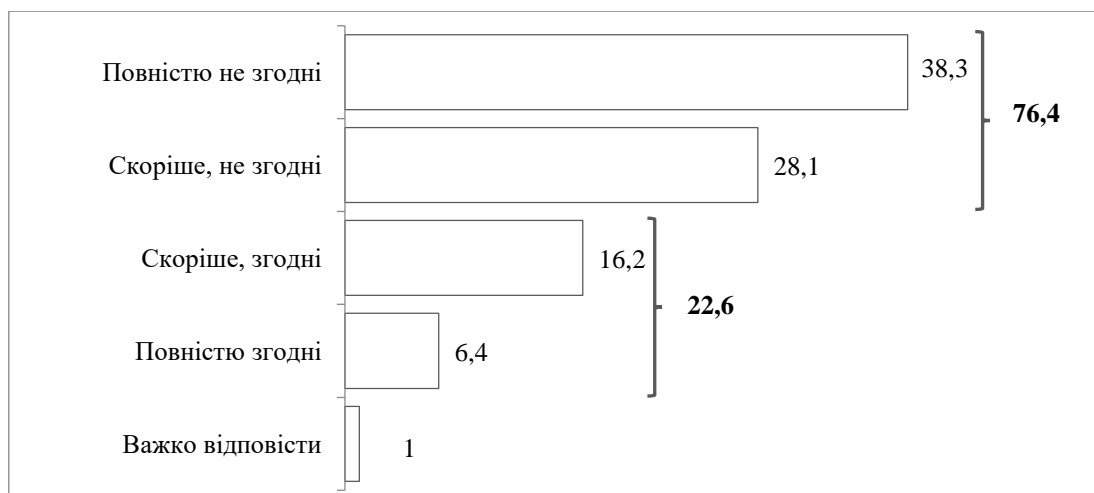

Рис. 11. Розподіл відповідей респондентів на запитання: “Чи згодні Ви з твердженням: щоб стати на правильний шлях розвитку, Україні слід позбавити права голосувати на виборах тих, хто сам не заробляє та не сплачує податки?”, %

Оцінка українцями екологічної ситуації в макрорегіонах їх проживання. Викликає занепокоєння факт того, що при 49,2% позитивних оцінок, даних респондентами екологічній ситуації макрорегіонів їх проживання (“гарна, благополучна” – 6,4% та “нормальна” – 42,8%), 48,4% учасників опитування переконані, що вони проживають у населених пунктах, екологічний стан яких “поганий” (39,4%) та навіть “критичний, небезпечний” (9,0%) (рис. 12). Кожен другий житель України оцінює її екологію як таку, що перебуває в загрозовому стані, оскільки проблеми внутрішньо- та зовнішньополітичного, економічного кшталту, а останніми роками – у сфері охорони здоров’я, залишають поза увагою проблеми всепланетарного значення, де Україна є однією з клітин організму планета Земля. Пріоритети української держави на рівні її життєфункціонування – це матеріалістичні цінності виживання за Р. Інглхартом, а до вищих постматеріалістичних цінностей, одна з яких – охорона екології, ми, українці, ризикуємо дійти тоді, коли наше природне середовище потребуватиме допомоги як “реанімаційний хворий”. У регіональному розрізі пропорції оцінок “гарна та нормальна”, “погана та небезпечна” зміщені в бік негативних у таких макрорегіонах, як Схід, Донбас, м. Київ (табл. 6).

При цьому більшість сучасних українців цілком усвідомлює зв’язок екологічної, економічної та соціальної сфер функціонування такого соціального інституту, як окрема держава. Так, зокрема, відповідаючи на запитання щодо згоди/незгоди з твердженням, що “у найближчі десятиліття глобальне потепління призведе до серйозних негативних наслідків в економічному та суспільному житті України”, 62,8% респондентів погодилися з ним, що є розуміння важливості збереження та захисту екологічної сфери в суспільному поступі нашої держави у майбутнє (рис. 13).

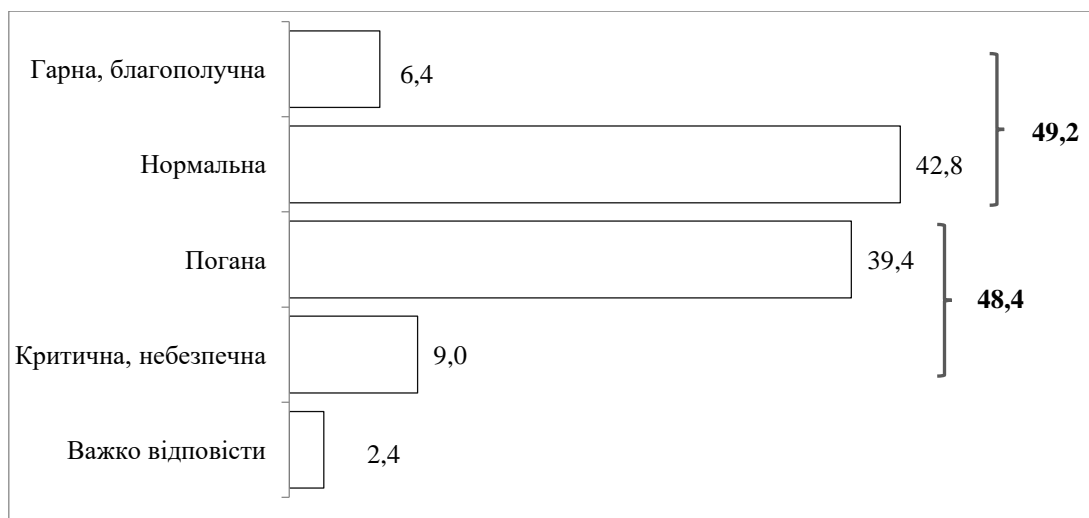

Рис. 12. Оцінка респондентами екологічної ситуації у регіонах їх проживання (районі, населеному пункті), %

Таблиця 6

Оцінка респондентами екологічної ситуації у регіонах їх проживання (районі, населеному пункті), за макрорегіонами, %

	Захід	Центр	Північ	Схід	Донбас	Південь	м. Київ
Гарна, благополучна	9,1	4,8	5,9	4,4	6,8	9,4	2,6
Нормальна	50,2	43,9	42,5	36,4	39,3	44,7	37,3
Погана	32,4	40,0	34,1	47,3	41,5	36,9	48,5
Критична, небезпечна	6,9	8,3	14,1	9,0	11,5	5,0	11,4
Важко відповісти	1,5	3,1	3,4	2,8	0,8	4,1	0,2

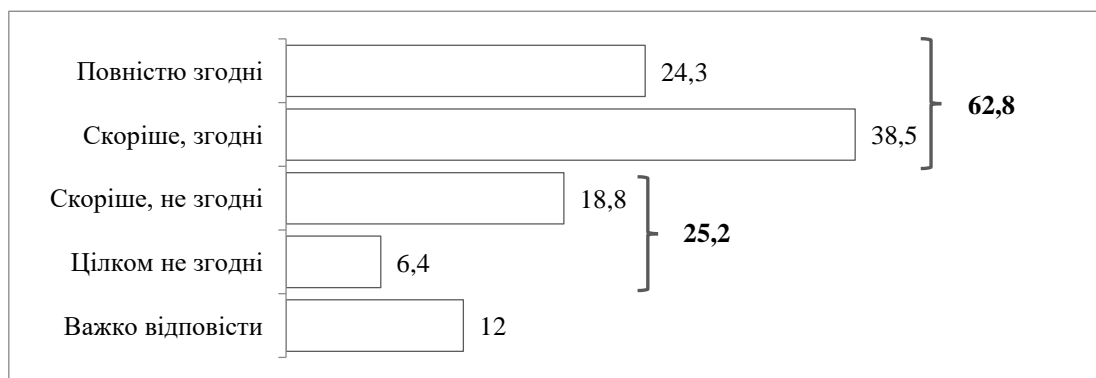

Рис. 13. Ставлення респондентів до твердження, що у найближчі десятиліття глобальне потепління призведе до серйозних негативних наслідків в економічному та суспільному житті України, %

Рівень довіри українців на кінець 2021 р. до Кабінету Міністрів України, Верховної Ради України, Президента України В. Зеленського, Національного банку України, політичних партій, вітчизняних засобів масової інформації, відомих українських політиків. Моніторинг громадської думки, що регулярно проводиться ГО “Український інститут соціальних досліджень імені Олександра Яременка” та ГО “Центр “Соціальний моніторинг” спільно з відділом моніторингових досліджень соціально-економічних трансформацій ДУ “Інститут економіки та прогнозування НАН України” дозволяє не лише фіксувати рівень довіри населення до політичних, соціальних інституцій, Президента України, але й проаналізувати динаміку рівня довіри населення країни [1–3].

Баланс довіри/недовіри сучасних українців зміщений у бік недовіри. При цьому лідерами недовіри населення є Верховна Рада України – 79,3% “зовсім/скоріше, не довіряють” проти 15,5% “скоріше/повністю довіряють”; політичні партії – 77,5% проти 13,9% відповідно; Кабінет Міністрів України – 76,1% проти 18,1% відповідно. З від’ємним балансом довіри/недовіри, однак більшою, порівняно з іншими політичними та соціальними інституціями, довірою населення на кінець року користувалися вітчизняні засоби масової інформації – 30,1% “скоріше/повністю довіряють”. Баланс довіри/недовіри населення до Президента України В. Зеленського становила 65,8% “зовсім/скоріше, не довіряють” проти 27,2% “скоріше/повністю довіряють”. Рівень довіри українців до Національного банку України також не надто високий – 22,1% (рис. 14).

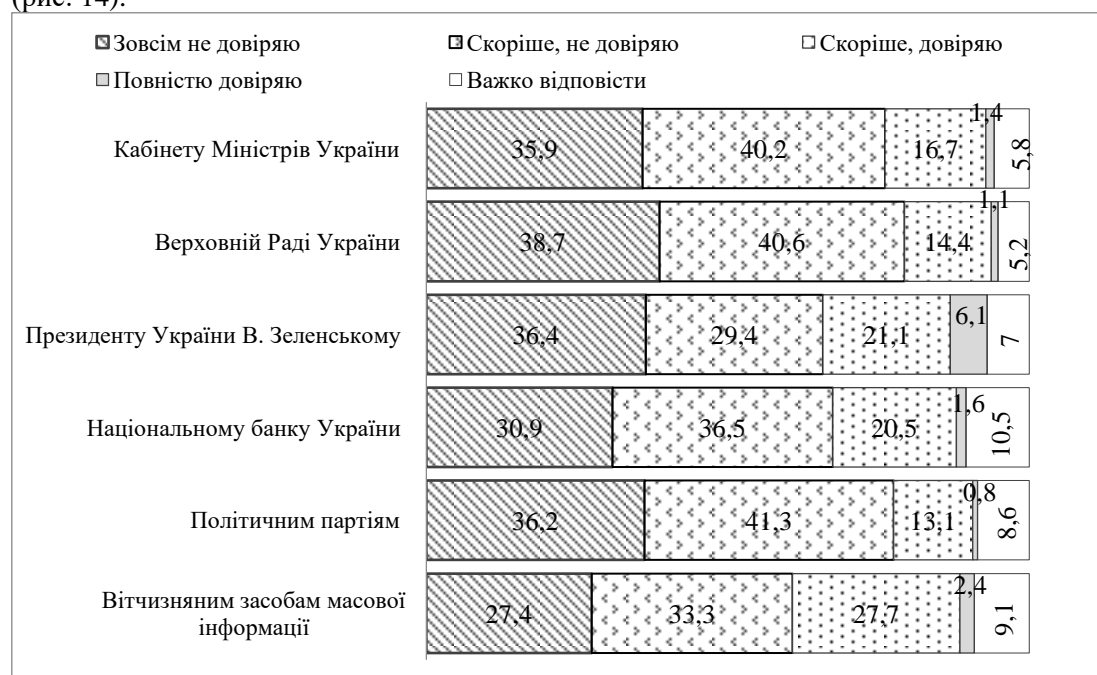

Рис. 14. Рівень довіри/недовіри українського населення до політичних і соціальних інституцій, Президента України у грудні 2021 р., %

Баланс довіри до В. Зеленського у перший рік президентства був стійким: практично не змінювався та становив +34% у травні 2019 р., та +32% у грудні 2019 р. Із січня 2020 р. рівень довіри поступово знижувався. Істотне зниження зафіксовано на початку 2021 р. до -37,1%. Найнижчий від'ємний баланс довіри/недовіри становив -39% у лютому 2021 р., який (з незначними статистично значущими відмінностями) зберігся у низьких відмітках до кінця 2021 р. і становив у грудні 2021 р. 38,6% (рис. 15).

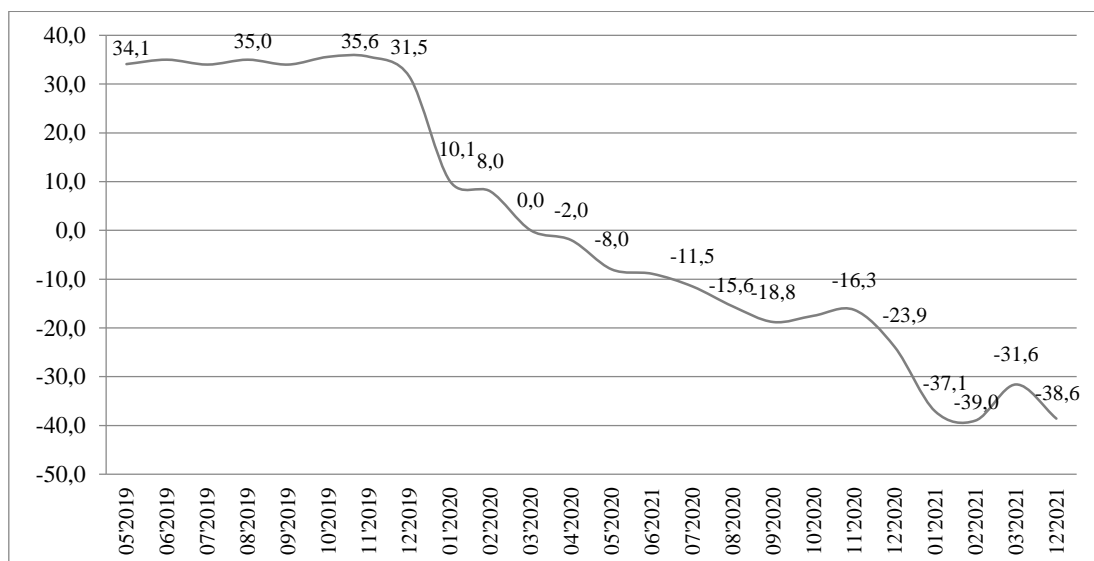

Рис. 15. Динаміка рівня (балансу) довіри українського населення до Президента України В. Зеленського у травні 2019 р. – грудні 2021 р., %

За результатами опитування українського населення, баланс довіри до Верховної Ради України IX скликання на початку її діяльності був від'ємним і становив -10% та -10,6% (жовтень – листопад 2019 р.). Протягом року рівень довіри населення до новообраної Верховної Ради України стрімко знижувався до позначки -56,4% у травні 2020 р. та протягом ще трьох наступних місяців до -64,3%. На початку 2021 р. зафіксовано антирекорд довіри до чинної Верховної Ради України (-71%). Вимір у березні показав -62,8% та по суті лишався статистично незмінним до кінця 2021 р. та становив у грудні -63,8% (рис. 16).

Сформований у листопаді 2019 р. Кабінет Міністрів України розпочав свою діяльність з негативним балансом довіри (-11,2%). Моніторинги громадської думки фіксували поступове падіння рівня довіри до Уряду України до серпня 2020 р. Після періоду певної стабілізації на негативному балансі довіри зафіксовано найнижчий рівень довіри до Кабінету Міністрів України у січні 2021 р. (-66,7%). Показник балансу довіри/недовіри до Уряду України у лютому 2021 р. дещо збільшився та становив -58%. На кінець року баланс довіри населення країни до Кабінету Міністрів України лишився в таких само статистичних показниках і становив -57% (рис. 17).

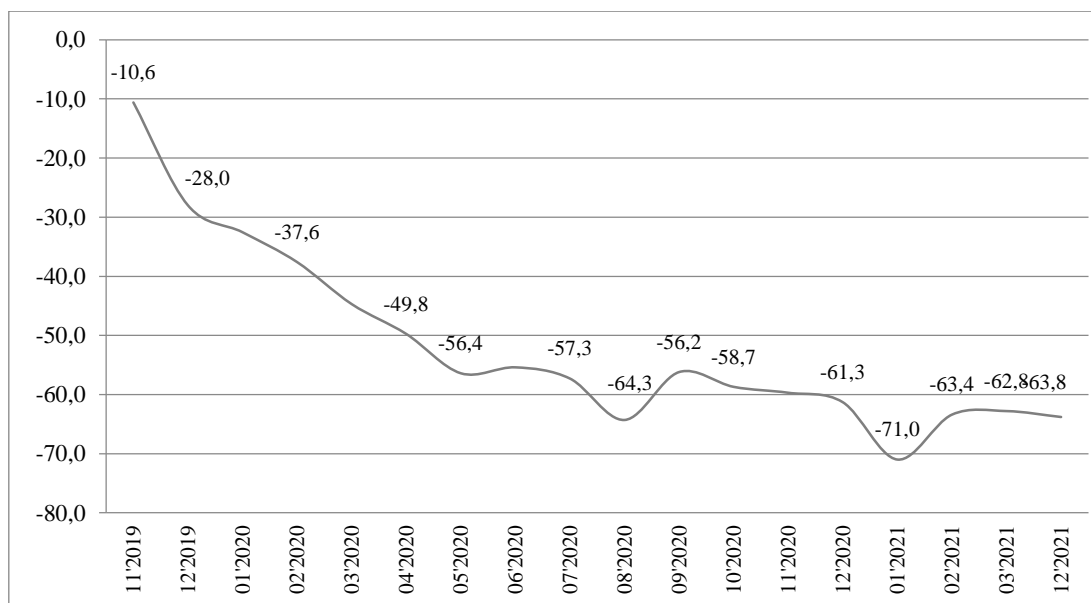

Рис. 16. Динаміка рівня (балансу) довіри українського населення до Верховної Ради України ІХ скликання у листопаді 2019 р. – грудні 2021 р., %

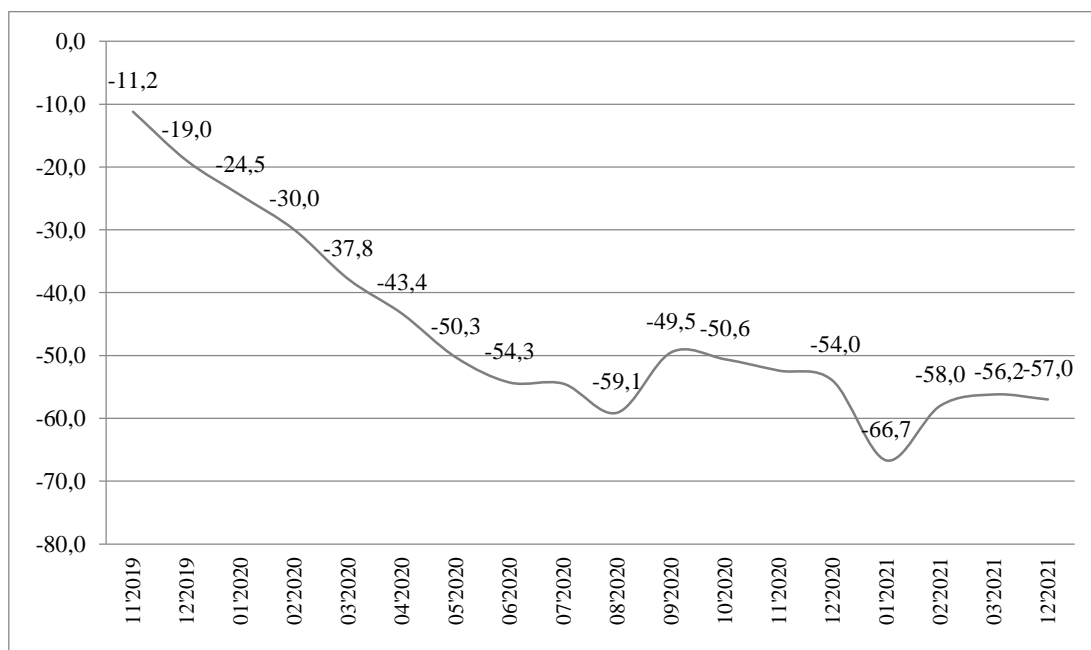

Рис. 17. Динаміка рівня (балансу) довіри українського населення до Кабінету Міністрів України у листопаді 2019 р. – грудні 2021 р., %

Аналіз динаміки рівня довіри українського населення до основних владних інституцій дає підстави для висновку про низьку оцінку ефективності їх діяльності, так само як і оцінки діяльності та довіри до Президента України В. Зеленського, який починав свою політичну кар'єру з високим позитивним балансом довіри українців.

За результатами опитування, політиком, якому найбільше довіряє населення, є Д. Разумков: 36,3% відповіли, що “повністю/скоріше, довіряють” йому, хоча його баланс довіри/недовіри у цілому є негативним –12,4%, однак це найнижчий від’ємний показник довіри серед таких політиків, як Ю. Тимошенко (баланс довіри/недовіри –57,5%; “повністю/скоріше, довіряють” –22,8% українців), Є. Мураєв (баланс довіри/недовіри –40,4%; “повністю/скоріше, довіряють” –22,7%), Ю. Бойко (баланс довіри/недовіри –47,9%; “повністю/скоріше, довіряють” – 22,2%), П. Порошенко (баланс довіри/недовіри –55,1%; “повністю/скоріше, довіряють” – 19,7%), А. Аваков (баланс довіри/недовіри –58,1%; “повністю/скоріше, довіряють” – 16,6%). Політиками, щодо яких ставлення українців найбільшою мірою невизначене (“важко відповісти” довіряють або не довіряють) є Д. Разумков (15,1%) та Є. Мураєв (14,2%) (рис. 18).

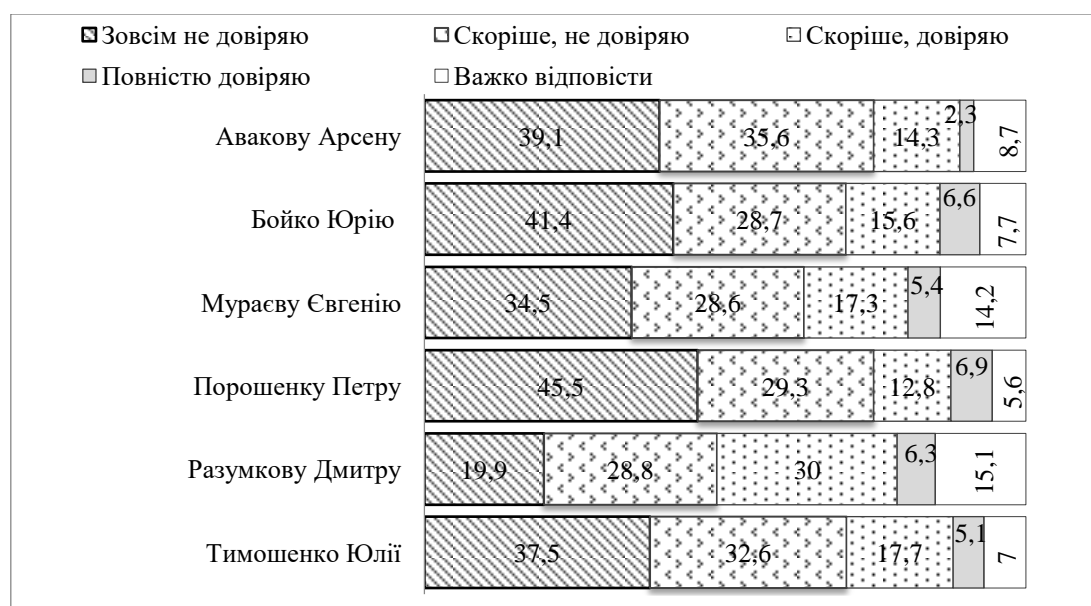

Рис. 18. Рівень довіри/недовіри українського населення до українських політиків у грудні 2021 р., %

Ставлення до обов'язкової вакцинації. Соціально-економічні, соціально-політичні, соціально-психологічні вектори розвитку українського суспільства, як і країн світу, протягом 2020–2021 рр. суттєво зумовлені пандемією COVID-19 та кризовими моментами, для яких пандемія стала лакмусовим папірцем. В Україні, насамперед, це виявилось у слабкості та недосконалої системи охорони здоров'я, трансформації діяльності економічного сектору та ринку праці, посиленні електронізації сфери

надання різноманітних послуг від базових вітальних до адміністративних, транспортно-інфраструктурних адаптацій тощо. Ідея масової вакцинації у світі у цілому та в Україні зокрема стала одним з механізмів призупинення поширення пандемії. За даними Міністерства охорони здоров'я України, станом на 03.12.2021 р. українці отримали понад 25 млн щеплень проти COVID-19. Принаймні одну дозу вакцини мають майже 44% дорослого населення, щеплені двічі – 37%². Згідно зі статистикою Our World in Data, станом на кінець 2021 р. у світі повну вакцинацію проти COVID-19 пройшли 48% населення, що становить 3,82 блн осіб; в Україні повний курс вакцинації пройшли 32%, що становить 14,71 млн осіб³ (рис. 19, 20).

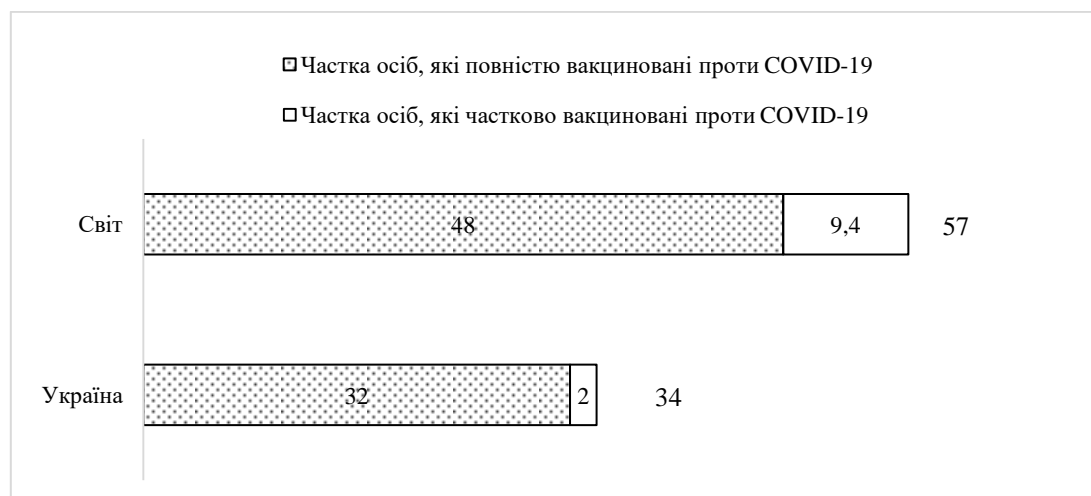

Рис. 19. Поширеність вакцинації проти COVID-19 в Україні та світі станом на 30.12.2021 р., %

Примітка: Альтернативні визначення повної вакцинації, наприклад, які були інфіковані SARS-CoV-2 і отримали 1 дозу за протоколом з 2 дозами, ігноруються, щоб максимізувати порівняння між країнами.

Джерело: складено авторами за даними Our World in Data.

Інформаційно-просвітницька кампанія щодо популяризації масової вакцинації в нашій країні та введення обмежувальних заходів щодо невакцинованих громадян як в Україні, так і у світі сприяють підвищенню рівня вакцинації. Проте Україна все ще лишається знизу списку країн Європи, громадяни яких пройшли повний курс вакцинації. Так, серед країн Європи, за даними BBC news Україна, Україна за відсотком щеплених займає 7-ме місце знизу⁴ (табл. 7).

² В Україні від коронавірусу повністю щеплені 37 відсотків дорослих – МОЗ. URL: <https://www.dw.com/uk/v-ukraini-vid-koronavirusu-shchepyly-37-vidsotkiv-doroslykh-moz/a-60005170>

³ Coronavirus (COVID-19) Vaccinations. URL: https://ourworldindata.org/covid-vaccinations?country=OWID_WRL~UKR#country-by-country-data-on-covid-19-vaccinations

⁴ AstraZeneca, Pfizer/BionTech і “Спутник V”. Хто лідирує у світі за кількістю вакцинованих? Інтерактивна мапа. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-56023268>

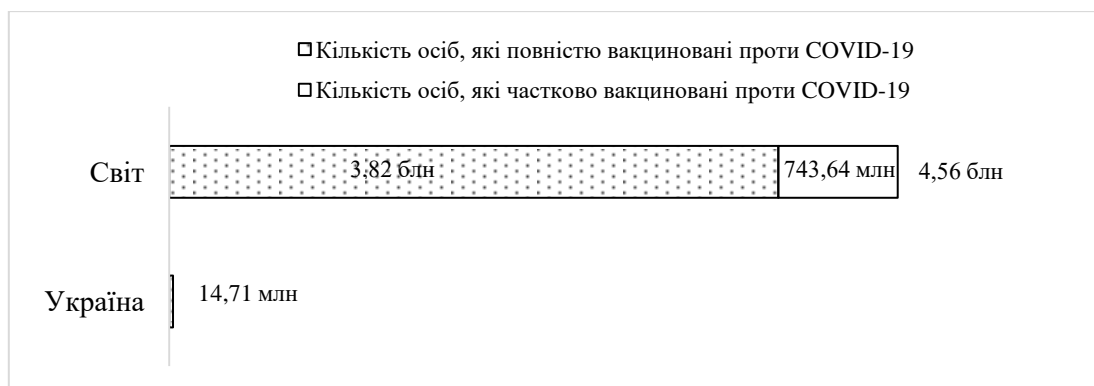

Рис. 20. Поширеність вакцинації проти COVID-19 в Україні та світі станом на 30.12.2021 р., кількість осіб

Примітка: Альтернативні визначення повної вакцинації, наприклад, які були інфіковані SARS-CoV-2 і отримали 1 дозу за протоколом з 2 дозами, ігноруються, щоб максимізувати порівняння між країнами.

Джерело: складено авторами за даними Our World in Data.

Відповідно до соціологічних даних, серед громадян нашої держави ідея обов'язкової вакцинації проти COVID-19 не користується високою популярністю: 37,1% українців не схвалюють ідею обов'язкової вакцинації, ще 23,8% схвалюють її лише для певних категорій населення (лікарів, вчителів, державних службовців тощо), підтримує цю ідею лише третина населення – 30,9% (рис. 21). При цьому статистичних відмінностей у ставленні до обов'язкової вакцинації залежно від статі опитаних не зафіксовано, а лише незначні – від віку (серед тих, хто не схвалює цю ідею, дещо переважають українці старшого віку від 60 років – 39%, порівняно з 18–29-річними – 33,5%) та від типу поселення: серед жителів обласних центрів переважають ті, хто підтримує масову вакцинацію, тоді як серед жителів менших міст і селищ переважають її противники (табл. 8).

Таблиця 7

Показники рівня вакцинації в країнах Європи

Країна	Повністю вакциновані, %	Кількість доз
Гібралтар	121	111 312
Португалія	90	21 490 753
Мальта	87	1 209 784
Фарерські острови	83	103 026
Іспанія	82	89 717 860
Данія	81	13 064 295
Гернсі	81	145 743
Ірландія	78	10 325 173
Ісландія	78	775 708
Острів Мен	77	184 858
Італія	76	127 860 656

Закінчення табл. 7

Країна	Повністю вакциновані, %	Кількість доз
Франція	76	135 775 403
Бельгія	76	24 006 514
Фінляндія	75	10 906 050
Австрія	74	17 521 290
Швеція	74	19 153 904
Німеччина	73	164 798 335
Норвегія	73	10 954 562
Нідерланди	72	33 165 306
Велика Британія	71	137 979 992
Греція	70	19 116 737
Кіпр	70	1 682 404
Литва	69	4 410 561
Латвія	69	2 776 655
Андорра	69	135 421
Ліхтенштейн	68	68 756
Швейцарія	68	15 239 251
Люксембург	68	1 206 426
Сан-Марино	64	61 738
Угорщина	63	15 760 570
Чехія	63	17 022 423
Естонія	63	1 537 404
Туреччина	62	141 778 517
Монако	59	49 980
Словенія	58	2 912 287
Польща	57	51 564 403
Хорватія	54	5 095 003
Словаччина	49	6 782 633
Росія	48	154 084 022
Сербія	47	8 398 208
Азербайджан	46	12 000 749
Косово	45	1 776 133
Чорногорія	44	653 927
Білорусь	43	9 714 033
Румунія	42	16 415 359
Північна Македонія	40	1 788 943
Албанія	39	2 510 426
Україна	34	29 941 256
Грузія	31	2 712 889
Болгарія	29	4 157 520
Вірменія	28	1 825 382
Боснія і Герцеговина	26	1 553 874
Молдова	25	1 926 048
Ватикан	0	0

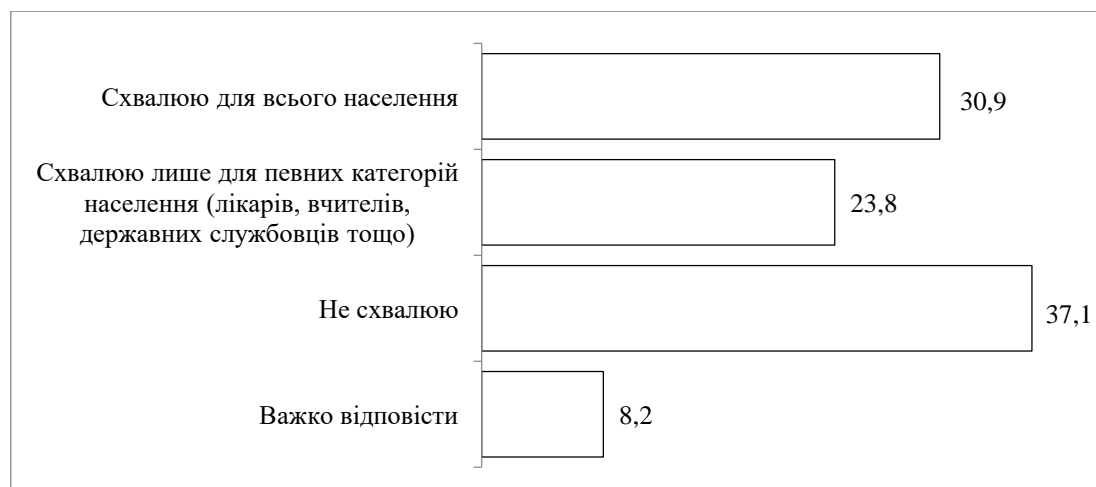

Рис. 21. Ставлення українського населення до ідеї обов'язкової вакцинації, %

Таблиця 8

Ставлення українського населення до ідеї обов'язкової вакцинації, за типом поселення, віком і статтю, %

	Тип поселення			Вік, років					Стать	
	Обласний центр	Місто	Село	18–29	30–39	40–49	50–59	60+	Чоловіки	Жінки
Схвалюю для всього населення	35,7	30,2	27,2	33,2	30,3	30,9	31,6	29,5	30,1	31,6
Схвалюю лише для певних категорій населення	23,3	22,5	25,7	25,0	25,4	23,8	23,8	21,8	23,7	23,8
Не схвалюю	34,1	38,7	38,1	33,5	37,2	37,4	37,0	39,0	37,7	36,6
Важко відповісти	7,0	8,6	9,0	8,3	7,0	7,9	7,7	9,6	8,5	8,0

Висновки. Наприкінці 2021 р. українці переважно почувалися тривожно, оцінюючи політичну ситуацію в Україні в категоріях “напружена” (58,7%) та “критична, вибухонебезпечна” (20,6%), рівень напруженості у суспільстві за 10-бальною шкалою становив 8,1 бала. Сподіваються на подолання наявних в країні проблем і труднощів 40% українського населення, тоді як 27,4% респондентів вважають, що вони можуть бути вирішені через понад 10 років, ще 15,3% взагалі не вірять у таку можливість.

У разі незадоволеності суспільством та ситуацією в країні 52% українців готові лише прийняти до уваги наявність джерела їх невдоволення під час наступних виборів: 14,8% припускають свою участь у таких діях, як подання петицій, збір підписів,

участь у демонстраціях, страйках тощо. Частка громадян, чия позиція “нічого не робитиму, навіть якщо є деяке невдоволення” становить 18,2%. Припускають можливість антиправових, але справедливих дій у певних конкретних ситуаціях, що викликають невдоволеність ситуацією в країні, – 8% опитаних. Серед різних форм політичної активності найприйнятнішою і найбільш реалізованою українцями, є участь на виборах і референдумах: 64,7% опитаних відповіли, що мають практику таких дій і 22,5% припускають, що могли б до них долучитися. У межах 58–74% українського населення відповіли, що “ні за яких обставин не брали б участі” в таких політичних діях, як страйки, вступ в опозиційні ГО або партії, бойкоти, демонстрації; 91,9% респондентів за жодних обставин не братимуть участі у протестах зі зброєю в руках.

На кінець 2021 р. 41,3% українського населення лишаються прихильниками Майдану. При цьому 34,8% респондентів обрали варіант відповіді “не підтримав би ні прихильників, ні противників Майдану”.

На думку 40,8% українців, для України як держави було б краще, якби вона приєдналася до одного з військово-політичних блоків, протилежну думку мають 45,6%.

Більшість українців – прихильники правових гарантій для всіх категорій громадян щодо участі у виборчих процесах держави: 76,4% проти обмежень громадян держави, які самі не заробляють та не сплачують податків, 72,3% проти обмеження людей віком старших ніж 80 років, 64,3% проти обмежень осіб, які постійно проживають в іншій країні.

Баланс довіри/недовіри українського населення до таких політичних і соціальних інституцій, як Кабінет Міністрів України, Верховна Рада України, Національний банк України, політичні партії, вітчизняні засоби масової інформації, а також до Президента України В. Зеленського та політичних лідерів Д. Разумкова, Ю. Тимошенко, Є. Мураєва, Ю. Бойка, П. Порошенка, А. Авакова є від’ємним, а отже, українці перебувають у стані зневіри, непевності та сумнівів.

Щодо інших складових соціального життя країни: 48,4% опитаних переконані, що вони проживають у населених пунктах, екологічний стан яких “поганий” (39,4%) та навіть “критичний, небезпечний” (9,0%); 37,1% українців не схвалюють ідею обов’язкової вакцинації, ще 23,8% схвалюють її лише для певних категорій населення (лікарів, вчителів, державних службовців тощо), підтримує цю ідею лише третина населення – 30,9%.

Список використаних джерел

1. Балакірева О.М., Дмитрук Д.А. Динаміка рівня довіри до органів влади та соціальних інституцій. *Український соціум*. 2021. № 1 (76). С. 102–113. <https://doi.org/10.15407/socium2021.01.102>
2. Балакірева О.М., Дмитрук Д.А. Динаміка громадської активності та рівня довіри в Україні. *Український соціум*. 2020. № 1 (72). С. 162–185. <https://doi.org/10.15407/socium2020.01.162>
3. Балакірева О.М., Дмитрук Д.А. Динаміка суспільно-політичних настроїв: грудень 2017 року. *Український соціум*. 2017. № 4 (63). С. 145–167. <https://doi.org/10.15407/socium2017.04.145>

Отримано 16.12.21 та оновлено 30.12.21

References

1. Balakireva, O.M., Dmytruk, D.A. (2021). Trends of trust levels in government and social institutions. *Ukr. socium – Ukrainian Society*, 1 (76), 102-113. <https://doi.org/10.15407/socium2021.01.102> [in Ukrainian]
2. Balakireva, O.M., Dmytruk, D.A. (2020). Trends in civic engagement and the trust level in Ukraine. *Ukr. socium – Ukrainian Society*, 1 (72), 162-185. <https://doi.org/10.15407/socium2020.01.162> [in Ukrainian]
3. Balakireva, O.M., Dmytruk, D.A. (2017). Trends of socio-political attitudes: December 2017. *Ukr. socium – Ukrainian Society*, 4 (63), 145-167. <https://doi.org/10.15407/socium2017.04.145> [in Ukrainian]

Received on 16.12.21 and updated on 30.12.21